

Sosua, a zsidó város

Győri Sándor, 2008. január 19. Népszabadság

Ahogy sötétkeretes, enyhén zsiros szemüvegén át rám hunyorgott Jose, inkább könyvelőfélenek tetszett, mintsem idegenvezetőnek. Magas fejhangon, kimódolt tanárossággal bizonygatta, hogy itt Puerto Platában, Dominika északi csücskében keresve sem találnék embert, aki jobban eligazodik az ország történelmének útvesztőjében mint ő, s uram bocsá!, még angolul is kifejti.

Kerülni akarván az álszerénységet, szolgáltatását pénzben jószerivel megfizethetetlennek nevezte, s csupán rásegítés gyanánt hadarta el az árakat, egy-két és három órára, taxissal együtt. Nem sokkal később az útikönyv böngészése döbbsentett rá, hogy az errefelé leggyakoribb turistacsapdába estem bele.

Hogy mégsem bántam meg, az Jose kétségtelen helyismeretének köszönhető, s nem kevésbé igen eredeti angoljának, melynek megértése valóságos lingvisztikai izgalmat ébresztett volna bárkiben.

Végigrohantunk Puerto Plata fakó sikátorain, porban úszó, áporodott kikötőjén, s legfeljebb néhány szemrevaló, oszlopos-tornácós faház emlékeztetett rá, hogy a nyolcvanezres városka hajdan jobb napokat is láthatott.

Mint a fő kenyérkeresetként a turizmusra berendezkedett, fejlődő országok többségében, Dominikában is szinte két, hermetikusan elzárt világot alkot a paradicsomi üdülőparkok kívül-belül szigorúan védett tömbje, s a helybéliek porba fulladó, reménytelen szegénysége. Valószínűleg kiült a családottság az arcomra, mert Jose sietve elmagyarázta: a dominikaiak felhőtlen és örök boldogságának egyedüli kerékkötői, a ... s a szót többször érthetetlenül ropogtatta el, mignem kihámoztam a lényegét, szóval a szomszédos haitiak. Persze eleve sejteni lehetett, hogy nekik nem a norvégokkal vagy a svájciakkal van bajuk, hanem a legmélyebb nyomorban tengődő szomszédjukkal, amellyel osztozni kényszerülnek Hispaniola egykor paradicsomi szigetén.

- Pedig amúgy minden idegent a keblünkre ölelünk - tárta szét a karját Jose mentegetőzve, s hozzáfűzte: lám, itt van a zsidó város, a dominikai lélek nagyvonalúságának örök bizonyítéka. Néztem egyet, s azt hittem, nem jól hallok. Megint a szokásos, kihámozhatatlanságig morzsolt angol szó? Kereken ötször kellett egymás után megismételni szavait, mignem kétséget kizáróan beigazolódott, hogy zsidó városról beszél.

Aki Sosuában, a dominikai északi part finom homokra épült, zegugos parányi kikötővárosában a zsidó folklór bármilyen jelét próbálja felfedezni, az biztosan csalódní fog. E várost mai arculata vajmi kevésbé különbözteti meg a Kolumbusz fivérek által Hispaniolának keresztelt szigetszország többi településétől. Ami egyedi benne, az a múltja, a gyökerei. Amíg ugyanis errefelé a városok zöme a kalandos életű Kolumbuszhoz vagy ivadékaikhoz köti alapítását az 1500-as évek fordulóján, addig Sosua története mindössze hét évtized csupán. Alapító atyái kivételesen nem a spanyol konkvisztádorok, hanem németországi, ausztriai tanárok, orvosok, könyvelők, csehországi iparosok, magyar muzsikások. Sorsukat egybefonta a történelem, valamennyien a biztos pusztulás elől menekülő közép-európai zsidók voltak.

Az 1938-as évet két esemény tette kiváltképp emlékezetessé a holokauszthoz vezető úton. Júliusban Roosevelt amerikai elnök kezdeményezésére a franciaországi Evianban 32 ország képviselői gyűltek össze, hogy kiutat keressenek a náci német rezsim mind fojtogatóbb légkörében vergődő zsidó százazreknek. Lagymatag kísérlet volt, a civilizált világ papíron fennkölt normáihoz képest végyenletes végeredménnyel. Ki szociális önzésből, ki a saját fiókfasiszta irányzata megerősödésétől félve mondott nemet. Hitler pedig örömteli őrgönggyel reagált Evianra: - Niemand will sie! (Senki nem akarja őket!) - rikácsolta megszállottan.

Hetekkel később, már Evian lehangoló üzenetén is felbuzdulva sópört végig Németországon az eufemisztikusán "Kristályéjszakának" nevezett generálpogrom, a pokol menetrendszerű járatának első állomása. Ha a halálra szántak közt bárkinek maradt volna még csöppnyi illúziója, az égő zsinagógák kísérteties lángjaival végképp szertefoszlott.

Különös történelmi kuriózum, hogy Evianban egyetlen ország mutatott készséget számottevő, mintegy százezer zsidó menekült befogadására, s ez a Dominikai Köztársaság volt. Sokan éppenséggel a sors furcsa fintorának tekintették, hogy a karibi szigetállam jelképes kapuit a német zsidók előtt kitaró személy maga is a legféltelenebb könyörtelenségéről volt hírhedt. Hogy mi a magyarázata a kiáltó képtelenségnek? Rafael Trujillo dominikai elnöknek, a külön mentőangyalnak a származásuk okán hazájukból kirekesztett német zsidókra logikailag ugyanúgy, fajbiológiai megfontolásból volt szüksége, mint amiért a Rajna és a Majna mentén halálra szánták őket. Csak a fonákjáról! Mindenáron ki akarta fehéríteni a túlnyomórészt fekete, illetve mulatt honfitársait, s erre az üldözött közép-európai menekültáradat is használható eszközként tűnt.

Rögeszmeszerű ábrándként kergette a fehér színt: a Haitiből elszármazott diktátor rendszeresen pamacsolta magát fehér púderekkal, hogy folyvást világosodjék bőre. Fehér bőrszínük és képzettségük mellett még kívánatosabbá tette a menekülteket Trujillo szemében az a fejenkénti 5000 dollár is, amit amerikai zsidó segélyszervezetek fizettek fejpénzként minden bevándorló után, mintegy előfutaraként későbbi korok hasonló embervásárait.

És valóban jöttek ... Persze távolról sem annyian, mint amit az eviani ígérethalmaz sejteni engedett, nem tízezerrel, még csak nem is ezrével, legfeljebb százával, de a gyilkos örület áradatában mégiscsak akadt egy keskeny, életmentő földnyelv. Hogy miért is sikerült oly keveseknek elvergődniük Dominika partjaiig, az már a kiszáradt, kirobbanó világháborúnak, a szárazon, vízen és levegőben egyaránt totális német hadviselésen belül is kiemelt célként követett náci zsidóüldözés hatékonyságával magyarázható. Tökéletesen működött a vesztegzár!

Picit hozzájárult Trujillo célirányos agybaja is, jószerével csak egyedülálló férfiakat akart eleinte beengedni, hogy annál termékenyebb legyen a fehéritő "fajnemesítés"...

Playa Doradától mintegy 25 kilométeres út vezet Sosuáig. Sűrűn lakott, egymásba ölelkező települések, rozszant vályog- és faházak váltják egymást, nagyrítkán téglalapú épületek. Napszitta, málladozó valamennyi, itt-ott félbehagyott kőházak ásítognak az ürességtől, csupasz betonvasak meredeznek az ég felé. Élmény az utazás is, tizennegyed magammal szorongok a hatszemélyes Isuzu iránytaxiban, amely egy Ferrari hetykeségével cikázik a muzeális autók idegölő forgatagában.

Falatnyi város Sosua, kevesebb, mint egy óra alatt gyalogszerrel is kényelmesen bejárható. Kiskocsmák, lebuajok, szatócsboltok és pénzváltók sorakoznak mindenfelé, a tereket megtölti a sziklás magaslatokra épült néhány luxusszálloda vendégtömege. Édesbús gépzene árad szét az utcákon. Igazi dominikai idill. A városalapítókra két épület emlékeztet csupán, a zsinagóga meg a múzeum. Előbbi fabordázata, padosorai olyan hevenyészettek, hogy ha nem díszitné homlokzatát a Dávid-csillag, part menti üdülőnek nézném. Sietve húzhatták fel, alkalmi szent helynek szánva, úgy, hogy ne fájjon érte a szív, ha el kell hagyni.

A múzeum is eredeti, párja nincs a világon! Múintézmény ilyen kevés kiállítási anyaggal jószerével nem is létezik. Megsárgult fotók, kopott, ormótlan, vulkánfibre hajóbőröndök, néhány szerszám és személyi okmány, s hanganyaggal rögzített visszaemlékezések. Különlegességük tehát aligha a kínálat gazdagságában, sokszínűségében rejlik, sokkal inkább a tárgyak szimbolikus üzenetében. Mert a fényképekről felszabadult arcok, a semmiből otthont teremtő fiatal férfiak és nők tekintenek le ránk. Tehenészet és sajtüzem, fapados falusi kisiskola, parányi orvosi rendelő, egy akár normálisnak is vélhető, kirajzolódó, közép-európai mikrovilág a karib-tengeri sziget északi homokzátonyán.

A bőrönd, amely az európai holokauszt-emlékhelyek olykor hegyekben álló mementója, itt nem az utazás szörnyű végét, hanem az újrakezdést, a megmenekülést hirdeti. Keményen dolgozó emberek lelkesültsége árad a haloványra fakult képekről, márpedig a felvételek abban a szörnyű, történelmi pillanatban készülhettek, midőn Auschwitz mézarszéke épp csúcsra járatódott. Nevek és fényképek szerény oszlopa hirdeti a Sosuában született menekült-gyermekek emlékét. Parányi sziget a pusztulás tengerében.

Mára elárvultnak tűnik mindkét épület. A múzeum egyfős személyzete, egy kissé száraz, távolságtartó lány azt mondja, hogy időnként még kinyit a zsinagóga, istentiszteletre is. Őt-hat család él még errefelé a hajdaniak közül, amúgy a háború után szétszéledt az alkalmi közösség. Zömük Amerikába telepedett át. De a helyi tej és a sajt, Productos de Sosua, mindmáig híresek Dominika-szerte. S néhány utca az alapítók nevét viseli. Ennyire tellett Trujillo álmából.

Puerto Plata-Sosua, 2008. január

Kapcsolódó linkek:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/sosua1.html>

<http://www1.cuny.cuny.edu/advancement/pr/Sosua-Jewish-Studies.cfm>

http://www.coxwashington.com/hp/content/reporters/stories/2007/11/11/BC_CARIB_JEWS_ADV11_COX.html

<http://davidabel12.blogspot.com/2005/05/dominican-jews-adapt.html>

http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/311713/jewish/Sosua.html